

Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального
процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України
щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду
держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України»
*(реєстр. № 11410 від 16.07.2024 р.)**

Анотація.

В Інформаційній довідці аналізуються положення проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України» (реєстр. № 11410 від 16.07.2024 року) (далі – законопроект).

Зокрема розглядається відповідність законопроектів вимогам Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності, нормам чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства, інших законів України щодо відповідальності за дії, які популяризують або пропагують державу-агресора та її органи влади, їх представників, інші дії щодо створення позитивного образу держави-агресора, виправдовування та визнання правомірною окупацію території України.

За результатами дослідження виявлено ризики, які в подальшому можуть перешкоджати належній реалізації закону під час правозастосовної діяльності та досягненню проголошеної в ньому мети, спрямованої на вдосконалення законодавства у вищезазначеній сфері.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, види покарань, позбавлення державної нагороди України, обвинувальний вирок суду, тяжкий, особливо тяжкий злочин, виконання покарання, право на пільги.

Вступна частина.

Відповідно до статті 16 Закону України «Про державні нагороди України» (від 16.03.2000 № 1549-III) позбавлення державних нагород може бути здійснено лише у разі засудження нагородженого за тяжкий злочин за поданням суду у випадках, передбачених законом.

Між тим, окремі особи, нагороджені державними нагородами України, після їх засудження за вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів, а також кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку зберігають статус нагороджених осіб. Внаслідок цього, вони мають можливість користуватися певними правами та пільгами, передбаченими чинним законодавством для таких осіб.

Окрім того, навіть в умовах протидії російській агресії деякі особи, нагороджені державними нагородами України, вчиняють дії з популяризації держави-агресора та її органів влади, їх представників, інші дії, спрямовані на створення позитивного образу держави-агресора, виправдування і визнання правомірною окупації території України.

Водночас, у чинному кримінальному законі не передбачено такого виду основного чи додаткового покарання, як «позбавлення державної нагороди України».

Чинні законодавчі акти, норми яких встановлюють відповідні права та пільги для осіб, нагороджених державними нагородами України, не містять положень щодо підстав та порядку їх скасування. Тобто правовий механізм позбавлення пільг осіб, нагороджених державними нагородами України, у разі їх засудження за злочини вищевказаної категорії та позбавлення цих нагород, наразі відсутній.

Викладене обумовило підготовку досліджуваного законопроекту, метою якого є вдосконалення чинного законодавства України щодо процедури позбавлення державних нагород (а також пов'язаних з ними прав та пільг) осіб, засуджених за тяжкі чи особливо тяжкі злочини, кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також осіб, які популяризують або пропагують державу-агресора та її органи влади, їх представників, або вчиняють інші дії, спрямовані на створення позитивного образу держави-агресора, виправдовування та визнання правомірною окупації території України.

Основна частина.

У законопроекті усунення зазначених правових прогалів та досягнення вищеназваної цілі пропонується реалізувати шляхом внесення відповідних змін до окремих положень Кримінального кодексу України (далі – КК України), Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та деяких інших законодавчих актів України.

Зокрема пропонується доповнити статтю 51 «Види покарань», частину другу статті 52 «Основні та додаткові покарання» та статтю 77 «Застосування додаткових покарань у разі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням» КК України положеннями щодо застосування нового виду додаткового покарання – *«позбавлення державної нагороди України»*.

Цей же Кодекс пропонується доповнити новою статтею 54-1 *«Позбавлення державної нагороди України»* такого змісту: *«Особа, засуджена за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, яка має державну нагороду України, може бути позбавлена за обвинувальним вироком суду цієї державної нагороди України»*.

У КПК України частину першу статті 368 «Питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку», яка починається словами «Ухвалюючи вирок, суд повинен вирішити такі питання:...», доповнити пунктом 6-1) *«чи є підстави для позбавлення обвинуваченого державної нагороди України»*.

У пункті 2 частини четвертої статті 374 «Зміст вироку» цього Кодексу абзац «покарання, призначене по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними, та остаточна міра покарання, обрана судом», доповнити словами *«..у тому числі про позбавлення державної нагороди України»*.

У «Прикінцевих положеннях» законопроекту пропонується внести зміни до низки інших законодавчих актів.

Зокрема доповнити Кримінально-виконавчий кодекс України новою главою 6-1 «Виконання покарання у виді позбавлення державної нагороди України», яка містить статтю 29-1, що визначає суб'єктів та порядок виконання такого покарання.

У Законі України «Про державні нагороди України» викласти у новій редакції статтю 16 «Позбавлення державних нагород», у якій передбачити, що таке позбавлення може бути здійснено: *«1) обвинувальним вироком суду, яким особу, нагороджену державною нагородою, засуджено за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; 2) рішенням Ради національної безпеки і оборони України про застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), введеним в дію указом Президента України, яким до особи, нагородженої державною нагородою, застосовано санкцію у виді позбавлення державної нагороди України».*

Окрім того, у цій статті пропонується передбачити строки та порядок позбавлення державних нагород, а також положення, згідно з яким *«особа, позбавлена державних нагород, втрачає право на всі права і пільги, передбачені для осіб, нагороджених державними нагородами України».*

З метою врегулювання питань щодо втрати права на спеціальні пільги осіб, які позбавлені державних нагород України, у «Прикінцевих положеннях» законопроекту пропонується також внести зміни до Законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною», «Про житловий фонд соціального призначення», «Про судовий збір», «Про санкції», «Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян».

За результатами проведеного дослідження, підтримуючи загалом висловлені у законопроекті пропозиції, вважаємо за доцільне відзначити такі ризики його окремих положень.

Вбачається, що запропоноване у пункті 2 частини четвертої статті 374 КПК України доповнення тексту резолютивної частини обвинувального вироку словами *«..у тому числі про позбавлення державної нагороди України»* є зайвим.

Чинне положення другого абзацу цього пункту, у якому йдеться про необхідність зазначення у вирокі *«покарання, призначеного по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними, та остаточної міри покарання, обраної судом»*, є достатньо повним та охоплює всі можливі види кримінальних покарань, які можуть бути призначені судом щодо винуватої особи та які, у зв'язку з цим, мають бути названі у вирокі.

У цьому випадку мова йде про будь-яке із основних чи додаткових видів покарань, передбачених статтею 51 КК України. Як і запропоноване у законопроекті *«позбавлення державної нагороди України»*, усі вони мають однаковий правовий статус, тому підстав для окремого виділення чи

конкретизації саме цього або іншого виду покарання, виходячи із контексту статті 374 КПК України, немає.

З метою дотримання вимог щодо визначеності правової норми у диспозиції частини третьої статті 29-1 *«Виконання покарання у виді позбавлення державної нагороди України»*, якою пропонується доповнити Кримінально-виконавчий кодекс України, доречно зазначити конкретний строк, упродовж якого Міністерство юстиції України повинно направити копію вироку, яким засудженого позбавлено державної нагороди України, органам або посадовим особам, до компетенції яких віднесено питання надання пільг, передбачених для осіб, нагороджених державними нагородами України, для позбавлення засудженого таких прав і пільг.

Окрім іншого, таке доповнення щодо строків логічно узгоджувалося би із зазначеною у цій же статті вимогою про те, що *«відповідний орган або посадова особа протягом місяця з дня одержання копії вироку сповіщає Міністерство юстиції України та суд, який постановив вирок, про його виконання»*.

Підлягає редакційному корегуванню і пункт 1 частини першої статті 16 Закону України *«Про державні нагороди України»* (у редакції законопроекту). Згідно з ним позбавлення державних нагород України може бути здійснено *«обвинувальним вироком суду, яким особу, нагороджену державною нагородою, засуджено за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку»*. Тобто підставою для позбавлення особи державної нагороди є сам факт наявності обвинувального вироку суду, яким цю особу засуджено за названі злочини або кримінальні правопорушення.

Однак, у наведеній редакції цей пункт не відповідає положенням статті 54-1 КК України *«Позбавлення державної нагороди України»*, запропонованій у цьому ж законопроекті. Виходячи з її вимог, така особа, окрім засудження за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, може бути позбавлена державної нагороди України лише у разі, якщо обвинувальним вироком суду щодо неї призначено додаткове покарання у виді *«позбавлення державної нагороди України»*.

У згаданій вище статті 29-1 Кримінально-виконавчого кодексу України та в інших нормах, запропонованих у законопроекті, підставою для скасування наданих нагороджений особі відповідних пільг також є обвинувальний вирок суду, у якому зазначено, що засуджену особу позбавлено державної нагороди України.

З огляду на викладене, з метою усунення неузгодженості тексту пункт 1 частини першої статті 16 Закону України *«Про державні нагороди України»* (у редакції законопроекту) із статтею 54-1 КК України та нормами інших нормативно-правових актів, запропонованих у законопроекті, доцільно викласти його у такій редакції: *«Позбавлення державних нагород може бути здійснено: 1) обвинувальним вироком суду, яким особу, нагороджену державною нагородою, засуджено за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, кримінальне*

правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку *та яку за обвинувальним вироком суду позбавлено державної нагороди України*».

Однією з основних підстав для підготовки досліджуваного законопроекту, що знайшло відображення у його назві, стали наявні факти вчинення деякими особами, нагородженими державними нагородами України, дій з популяризації або пропаганди держави-агресора та її органів влади, їх представників, інші дії, спрямовані на створення позитивного образу держави-агресора, виправдовування і визнання правомірною окупації території України.

Зазначені діяння, особливо в умовах протидії російській агресії, мають, очевидно, суспільно небезпечний характер, оскільки завдають або можуть завдавати істотної шкоди основоположним суспільним та державним інтересам, а також охоронюваним законом правам та інтересам громадян.

Крім того, вказані дії, маючи ознаки окремого самостійного кримінального правопорушення, не охоплюються диспозиціями інших суміжних правопорушень, передбачених чинним Кримінальним кодексом України. Наприклад, статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» або статтею 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників».

Незважаючи на це, пропозиції щодо криміналізації діяння, пов'язаного із популяризацією або пропагандою держави-агресора, виправдовуванням окупації території України тощо, а також включення такого діяння як окремої норми у Розділ XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» КК України, у законопроекті відсутні.

Запропоновані у законопроекті зміни до інших, крім КК України та КПК України, вищезгаданих законів, згідно з вимогами частини восьмої статті 90 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України від 10.02.2010 № 1861-VI, мають бути викладені не в «Прикінцевих положеннях», як це передбачено у законопроекті, а в «Перехідних положеннях» до нього. Як зазначено у названій статті, якщо для реалізації положень поданого законопроекту після його прийняття необхідні зміни до інших законів, такі зміни мають викладатися в розділі «Перехідні положення» цього законопроекту або в одночасно внесеному його ініціатором окремому законопроекті.

Висновки.

Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України» (реєстр. № 11410 від 16.07.2024 року) має на сьогодні, в умовах правового режиму воєнного стану, вкрай актуальне значення.

Водночас законопроект містить певні, наведені вище, ризики окремих запропонованих у ньому положень, які можуть перешкодити його належній ефективній реалізації та досягненню передбаченої в ньому мети. Вбачається, що за умов доопрацювання законопроекту з урахуванням висловлених зауважень та пропозицій, усунення наявних ризиків він відповідатиме завданню

вдосконалення чинного законодавства України щодо процедури позбавлення державних нагород (а також пов'язаних із ними прав та пільг) осіб, засуджених за тяжкі чи особливо тяжкі злочини, кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також осіб, які популяризують або пропагують державу-агресора та її органи влади, їх представників, вчиняють інші дії, спрямовані на створення позитивного образу держави-агресора, виправдовування та визнання правомірною окупації території України.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*